

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Типи сімейного виховання як чинник формування самоефективності
підлітків

Виконала студентка групи Пб-4
спеціальності 053 Психологія
КРОПИВНА Аліна Олександрівна
Керівник: Панов М. С.
Рецензент: Родіна Н. В.
Нормоконтроль _____ Анастасія ЛАПТЄВА

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 75 с., 1 табл., 5 рис., 54 джерел.

Об'єкт дослідження – самоефективність підлітків.

Предмет дослідження – особливості типу сімейного виховання як чинник формування самоефективності підлітків.

Мета дослідження – дослідити вплив типів сімейного виховання як чинника формування самоефективності підлітків.

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та інші;
- діагностичні – методика визначення типу сімейного виховання «Тест-опитувальник Г. Варги і В. Століна», методика вивчення самоефективності Дж. Маддукса і М. Шеєра, методика визначення мотивації досягнення успіху та запобігання невдачі, «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д. Леонтєєва.

Проблематика навчальної самоефективності особистості нині є актуальною через розширення інформаційного простору, техногенність суспільства, швидке оновлення знань, що змушує людину до навчальної активності. Освіта стає не лише відображенням соціокультурних норм, цінностей, які в умовах спеціально організованого середовища, що розвивається, є основою для розвитку смисложиттєвих пріоритетів особистості, вона відіграє важливу роль у формуванні пізнавального інструментарію, суб'єктних характеристик індивіда, сприяє розкриттю особистісного потенціалу, формує потребу в ефективному навчанні, самоосвіті, саморозвитку, саморусі.

ТИПИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ, ВИХОВАННЯ, ЧИННИКИ, ФОРМУВАННЯ, САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДЛІТКІВ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Модернізація системи освіти в Україні, її інтеграція у світовий освітній простір, збереження та розвиток кращих традицій та досягнень неможливі без оновлення та вирішення нагальних проблем адаптації до нових соціально-економічних умов, а також застосування стратегій, які допоможуть подолати труднощі в житті. Поступовий процес інтеграції в європейський простір та поширення інноваційних технологій спонукають молодих людей шукати нові шляхи самовизначення, самореалізації та належні умови для зміцнення їхньої здатності бути ефективними, що визначає успіх молодих людей в діяльності та у взаєминах із іншими людьми. У віковій та педагогічній психології необхідно вивчати психологічні ознаки самоефективності в підлітковому віці не на побіжному рівні, а як окреме самостійне явище.

Самоефективність підлітка – це якість особистості, яка формується в його свідомості як уявлення про власні здібності, вміння та навички успішно діяти у вирішенні життєвих труднощів та ситуацій, впевнено будувати свою поведінку залежно від конкретних обставин соціальної взаємодії. Індивідуальний успіх підлітка багато в чому залежить від його впевненості у власній самоефективності, його здатності використовувати суб'єктивні ресурси для досягнення життєвих результатів. Саме тому обрана тема дослідження являється актуальною.

Сім'я має великий вплив на формування самоефективності підлітків, оскільки це чи не найважливіший соціальний фактор формування особистості в підлітковому віці.

Питання щодо проблеми типу сімейного виховання як чинника формування самоефективності підлітків досліджувалось у працях численних зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема А. Бандури, С. Богомазова,

Р. Вуда, М. Гайдара, Н. Гордєєва, Т. Кремешної, Купера, М. Мартінеса-Понса, Д. Нельсона, М. Нещадного, О. Фаста, О. Шепелевої та інших.

Незважаючи на те, що вчені вже багато десятиліть займаються цією проблемою, вона все ще залишається однією з найактуальніших і найскладніших психологічних проблем, оскільки тема формування самоефективності підлітків у сімейному вихованні ще не повністю розкрита.

Таким чином, тема роботи та недостатнє її висвітлення в психологічній літературі і зумовили вибір теми дослідження: «Тип сімейного виховання як чинник формування самоефективності підлітків».

Об'єкт дослідження – самоефективність підлітків.

Предмет дослідження – особливості типу сімейного виховання як чинник формування самоефективності підлітків.

Мета дослідження – дослідити вплив типів сімейного виховання як чинника формування самоефективності підлітків.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати поняття самоефективності підлітків у науковій літературі.
2. Визначити основні типи сімейного виховання підлітків.
3. Здійснити емпіричне дослідження впливу типів сімейного виховання на формування самоефективності підлітків.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та інші; діагностичні – методика визначення типу сімейного виховання «Тест-опитувальник Г. Варги і В. Століна», методика вивчення самоефективності Дж. Маддукса і М. Шеєра, методика визначення мотивації досягнення успіху та запобігання невдачі, «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д. Леонтєєва.

Бакалаврська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (54 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи 75 сторінок.

ВИСНОВКИ

Самоефективність підлітків розглядається в психологічній літературі як система суб'єктивного сприйняття дітьми молодшого віку здатності успішно діяти в конкретних ситуаціях, яка є оціночною та регулює діяльність, спрямовану на досягнення певних цілей, формуючи судження про здатність підлітка до успіху, навиків вирішувати проблеми.

Безперечно, підлітковий вік – це період, в якому найбільш сформована самоефективність, яка характеризується зростанням здатності до самоаналізу, реалістичною самооцінкою особистих якостей та здатністю до навчання; прагнення діяти автономно і продуктивно, підвищити рівень відповідальності за своє майбутнє, підвищити здатність до самоорганізації та самоконтролю будь-якої діяльності, розвивати рефлексивні процеси, вирощувати бажання ставити власні цілі та управляти власний розвиток.

Становлення та формування особистості підлітка, що відбувається в сімейній атмосфері, значною мірою залежить від стилю батьків, який їм притаманний. На основі свідомого та мотивованого вибору батьки самі визначають, якою буде їхня дитина в майбутньому. Саме через безпосереднє оточення підліток створює певні уявлення про особливості власного «я», своїх здібностей, які згодом стануть основою його самооцінки та самоефективності.

Визначено основні типи сімейного виховання підлітків. Найпоширенішими типами сімейного виховання є: демократичний (авторитетний), авторитарний, ліберальний (поблажливий) та індіферентний (байдужий). Демократичний або авторитетний стиль характеризується наявністю сприятливого мікроклімату в сім'ї: теплих і довірливих стосунків між батьками та підлітками, взаємоповаги та підтримки, емоційного сприйняття підлітка як особистості з урахуванням його думок, почуттів та потреб. Батьки дотримуються демократичних принципів спілкування: вони не вдаються до фізичних покарань та принижень, вони утримуються від

вираження агресії та неповаги, вони використовують методи обґрунтованого вимоги та логічних міркувань.

Авторитарний стиль характеризується надмірним контролем батьків над життям підлітків (діяльністю, ставленням, навіть почуттями), обмеженням їх самостійності та ініціативи. Батьки будують стосунки в сім'ї на основі власної безперечної та неподільної сили, що супроводжується чіткими наказами, завищеними вимогами, суворими заборонами та суворими покараннями (включаючи тілесні покарання).

Єдиною перевагою ліберального (поблажливого) стилю виховання є тісні та стосунки між членами сім'ї, батьки є повністю відкритими для взаємодії з підлітками. В іншому йому бракує елемента керівництва, правил, заборон та обмежень у поєднанні з низьким рівнем контролю (практично пом'якшення). Підлітки отримують повну свободу та незалежність у дії, прийнятті рішень та набутті досвіду.

Індиферентний (байдужий) стиль виховання батьків характеризується відчуженістю між підлітками та їх батьками. Останні демонструють замкнутість у спілкуванні, емоційну холодність по відношенню до підлітка, навіть байдужість. Батьки не беруть активної (свідомої) участі в процесі виховання, не впроваджують системи контролю, обмеження, покарання та заохочення та не надають підлітку практичної та моральної підтримки.

З'ясування сутності ключових понять та ознак впливу сімейного виховання на самоефективність підлітків дозволило провести емпіричне дослідження, яке принесло нам певні результати: 21% підлітків мали високий рівень самоефективності, 53% серед дітей показали середній показник, а 26% підлітків мали низькі показники самоефективності.

Аналіз результатів дослідження показав, що самоефективність досліджуваних підлітків була здебільшого на середньому та низькому рівні, що свідчило про необхідність їх розвитку за допомогою навчальної програми, що складається з п'яти занять. В кінці навчальної програми з підлітками виконувались ті самі техніки самоефективності, що і на початковій фазі

дослідження. Після їх впровадження було виявлено позитивну динаміку самоефективності підлітків, що підтвердило ефективність навчальної програми. 44% підлітків показали високий рівень самоефективності, 21% на початку дослідження. 40% підлітків мали середній рівень самоефективності, що на 13% менше, ніж на початку дослідження. 16% підлітків мали низький рівень самоефективності, що на 10% менше, ніж на початковій фазі дослідження.

Визначено методи та засоби формування самоефективності у підлітків. Основними факторами, що впливають на почуття самоефективності підлітків, є наявність певного репертуару поведінкових здібностей, успіх попередніх завдань (досвід успіху і невдачі); досвід, накопичений у процесі спостереження за іншими; вербальне (словесне) переконання; фізичний, психічний та емоційний стан (страх, хвилювання, хвилювання, спокій впливають на оцінку власних здібностей). Тому основними шляхами розвитку самоефективності підлітків є ситуації успішного самостійного виконання складних завдань; ситуації, коли підліток спостерігає за успіхом таких, як він; позитивна оцінка в ситуації успішного виконання завдань; оцінка референтних осіб; згода або критика вчинків, які підпадають під можливості підлітка; хороший фізичний стан і легкі емоційні навантаження; впевненість самих підлітків у тому, що їхні спільні зусилля можуть призвести до позитивних соціальних змін.